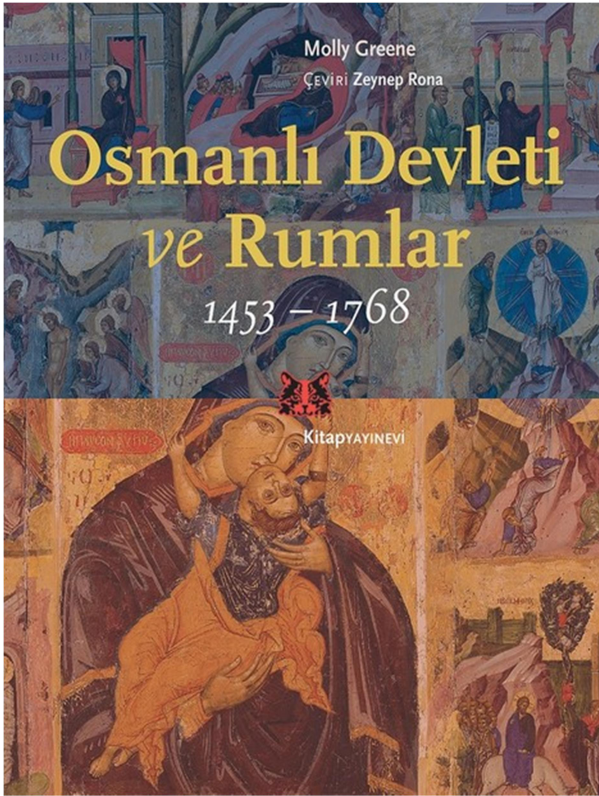

Greene, M. (2018). Osmanlı Devleti ve Rumlar 1453-1768. (Çev. Zeynep Rona). İstanbul: Kitap Yayınevi, 268 s.

A. İstemi Saylam*

Princeton Üniversitesi'nde Tarih ve Helen Araştırmaları alanında profesör olarak görev yapan Molly Green, Osmanlı döneminde Rumlar üzerine çalışmaları ile dikkat çekmektedir. Yazar, özellikle 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadarki dönemde, Osmanlı Devleti ve Balkanlar özelinde, Akdeniz dünyası ve tarihi konusunda odaklanmıştır.

Eseri, The Edinburgh History of the Greeks serisinin 1453-1768 yılları arasının anlatıldığı bölümdür. Bu seri, Antik dönemden günümüze, son 3.500 yıl boyunca Yunanistan ve Yunanlıların tarihini kapsayan 10 ciltlik bir seridir. Yunan tarihi

açısından dönüm noktaları sayılabilecek olan tarihler, ciltleri ayıran temel özellik olarak seçilmiştir. Ayrıca bu seride siyasal tarihin sosyal ve kültürel tarihle birleştirilmesi, seriyi oluşturanlar tarafından, öngörülmektedir.

Özgün adı, *The Edinburgh History of the Greeks, 1453 to 1768; The Ottoman Empire* olan eser 2015 yılında İngilizce olarak, Edinburgh Üniversitesi Press tarafından yayımlanmıştır. Zeynep Rona tarafından çevirisi yapılan eser, *Osmanlı Devleti ve Rumlar 1453-1768* adı ile Kitap Yayınevi tarafından 2018 yılında yayımlanarak, okurlar ve araştırmacıların ilgisine sunulmuştur.

* Öğr. Gör., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
e-posta: aistemi@ahievran.edu.tr

İlk bakışta çeviri eserde İngilizce aslından farklı bir kapak tasarımı kullanıldığı görülmektedir. Asıl eserde kullanılan tarihi bir köprü fotoğrafı yerine, çeviri eserde Rum Ortodoks Kilisesi'nden, çarınca gerilme betimli çift taraflı bir ikona yer almaktadır. Eserin aslı ile çevirisi arasındaki farklılıklardan bir diğeri, bu serinin editörü olan Thomas W. Gallant'ın önsözünün çeviri eserde yer almamasıdır. Asıl eserdeki özel açıklamalar her bölümün sonunda "Notlar" başlığı altında sıralanırken, çeviri eserde sayfa altında sıralanması tercih edilmiştir. Eser, "Resim ve Harita Listesi" ve "Yazım Üzerine Notlar" ile başlamış, sekiz bölüm halinde kaleme alınan metinden sonra, "Zaman Çizelgesi", "Ek Okuma Önerileri", "Kaynakça" ve "Dizin"i ile 268 sayfa olarak tamamlanmıştır.

Eser, kendi içerisinde alt başlıklara ayrılan sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu başlıklar şu şekildedir:

1. Teselya
2. Konstantinopolis'ten İstanbul'a
3. Bir İslam İmparatorluğunda Hristiyanlar
4. Geniş Yunan Dünyası
5. Rumlar ve 17. Yüzyıl Krizi
6. Ötekilerle Yaşamak
7. Patriğin Zaferi
8. Osmanlı Sarayı ve Yunan Aydınlanması*

Yazar eserine başlarken, bir Rum/Yunan ayrımını gözettiğini, Osmanlı mülkleri bağlamında Rum sözcüğünü kullandığını söylemektedir. Yazar bu eserde, Rumları Osmanlı anlatısına dahil ederek, iki şeyi hedeflediğini belirtmektedir.

"Bu çalışmaya hayat verdiğini düşündüğüm bir yaklaşımı, yani Rumların Osmanlı toplumunun dışında değil, onun bir parçası oldukları inancımı sürdürmek; ikinci olarak da İslamlaştırma ve toplumsal disiplin üzerindeki tartışmaların, İmparatorluğun en önemli Hristiyan cemaatinin gözünden ele alınmasının, birbiriyle aynı olan savlara yeni bir bakış açısı kazandıracağıdır" (s. 69).

* Eserin çevirisinde, içindekiler kısmında bu şekilde verilmiş iken eserin 215. sayfasında verilen bölüm başlığının, "Osmanlı Sarayı ve Yunan Ayaklanması" olarak verildiği görülmektedir. Yunan ayaklanmasının eserin tarih aralığının dışında olmasından dolayı bunun çeviride sehven yapıldığı düşünülmektedir.

İstanbul'un fethinin öncesinde başlayan eser, Osmanlı toplumunda Hristiyanların yaşamları dahil pek çok şeyin değiştiği, 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşına kadar sürmektedir. Eserde, Osmanlı İmparatorluğunda Rumların dini, siyasi, sosyal ve ekonomik tarihi uzun sayılabilecek bir dönem dahilinde ele alınmıştır. Dönemin uzun tutulması sayesinde, Rumlar özelinde, Osmanlı toplumunda Gayrimüslimlerin yeri meselesi, değişim ve dönüşüm çerçevesinde daha iyi anlaşılabilir.

İklim ve yeryüzü şekilleri insan faaliyetlerini etkileyen temel sebepler olduğundan, tarihi olayların açıklanmasında coğrafyanın kullanılması bir gereklilik arz etmektedir. Yazar genel olarak tarihi olayları coğrafi şartlar ile açıklamayı seçen bir yol izlemiştir. Buna göre yazar, Osmanlı İmparatorluğunda Rumların tarihini, Rumların yaşadığı bölgelerdeki mevcut veya değişen coğrafi şartları göz önünde bulundurarak değerlendirmektedir.

Birinci bölüme adını veren ve Osmanlıların Balkanlardaki önemli yerleşim yerlerinden biri olan *Teselya*, yazara göre, iki nedenden dolayı ilk bölüm olarak seçilmiştir. İlk olarak, Osmanlı yönetiminin, Yunan toprakları açısından en tipik ve yaratıcı biçimiyle burada karşılaşılır. Balkanların tam ortasında hem Müslüman hem de Hristiyanlar için, yöneten ve yönetilen arasında fark gözetmeksizin gerçekten de yeni bir toplum yaratmış olmaları "yaratıcı" teriminin yerinde kullanıldığını göstermektedir. İkinci olarak yazar, Osmanlı yönetimindeki Yunan halklarının "Rum Ortodoks Cemaati" olarak adlandırılmasına karşıdır. Eserde bu cemaatin, Osmanlı sultanının sağladığı yerel bağımsızlık sayesinde oluşturulan, belirgin sınırlara sahip, içe kapalı ve homojen karakter taşıyan bir birim olduğu paradigmasından bahisle; Rum Cemaati varsayımından başlamak yerine, Rum Ortodoksların ne tür cemaatlere ait oldukları, bu cemaatlerin nasıl kurulduğunun ve sürdürülebildiğinin sorgulandığı ifade edilmektedir (s. 7). Bu nedenle Konstantinopolis'e göre "taşra" olarak nitelendirebileceğimiz ve ondan daha önce Osmanlı idaresi ile tanışan *Teselya*, Rumların Osmanlı idaresindeki yerinin daha net anlaşılacağı bir bölge olarak özellikle seçilmiştir.

Ayrıca bu bölümde, *Teselya* özelinde, Balkanlardaki kentler ve kırsal bölgelerin, Osmanlı idaresi ile başlayan dönüşümünden bahsedilmiştir. Bölgedeki uzun savaş döneminin, salgın hastalıkların ve otorite boşluğunun neden olduğu tahribatın sona erdiği; kentlerin nasıl imar edilerek canlandırıldığı, kırsal kesimde de üretimin artırılması ve bunların sonuçları örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca dini serbestlik ve muafiyetler konusu ele alınarak, Hristiyan din adamlarının Osmanlı idaresi ile olan ilişkisi ile Hristiyanların devlet içerisindeki rolleri ve hatta bizzat devlet görevlisi olarak yaptıkları hizmetler ele alınmıştır.

Hiç şüphesiz, İstanbul'un fethi hem Osmanlılar hem de Rumlar için bir dönüm noktası olmuştur. Eserde, İstanbul'un fethi ile ortaya çıkan önemli gelişmeler ele alınırken, Fatih Sultan Mehmed'in başlattığı, devletin idari anlayışındaki ve yapısındaki değişimler ele alınarak, bunların Rumlar üzerine olan önemli etkilerinden bahsedilmektedir. Katolik baskısından Rumların kurtuluşu, Bizans elitinin Osmanlıya entegrasyonu, kentin yeniden imar ve iskânı, patrikhanenin Osmanlı idaresinde yeniden tesisi konuları ele alınmıştır. Bu dönemde, devşirmelerin devlet yönetiminde etkili olmaya başlamaları da yazar tarafından, Osmanlı toplumundaki olası güç odakları karşısında bir kararlılık olarak değerlendirilmektedir.

Eserde Osmanlı İmparatorluğundaki dini bir dönüşümden ve bunun İmparatorluktaki Hristiyanlar için öneminden bahseden bir bölüm yer almaktadır. Burada, 16. yüzyılda (özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde) Osmanlı İmparatorluğunda koyu dindarlığın pekiştirilmesinin ve Sünnileştirme faaliyetlerinin arttığı iddia edilmektedir. Bu durumun sebebi olarak, Mısır ve Suriye fetihleri ile İmparatorlukta Müslüman nüfus oranının artması ve Şii Safevilerle olan mücadele gösterilmektedir. Özellikle Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin 1530'ların sonundan itibaren hukuk ile şeriatı birbiriyle uyumlu hale getirebilme çabaları bu mesele ile bağdaştırılmaktadır (s. 72).

Yazar eserde belirttiği *Yunan Dünyası*'nda, ticari bir dönüşümden bahsetmektedir. Osmanlıların gücünün yükseldiği, Venediklilerin gücünün ise düşüşe geçtiği dönemde, özellikle deniz ticaretinde Rumların öne çıkması, eserde ele alınan önemli konulardandır. Yazarın aşağıdaki tespiti Osmanlılar tarafından bölgede siyasi istikrarın sağlandığının, bu alandan hareketle yapılmış bir tespiti olarak görülebilir.

“Ortodoks hiyerarşisi ile toprak mülkiyetinin az çok dağılmadığı İstanbul'a yakın adalarda, Osmanlı barışının (*Pax Ottomana*) Ege ve Akdeniz'e de yayılması, kilisenin servetinin çalkantılarla geçen 15. yüzyılda mümkün olamayacağı kadar artmasına yardımcı olmuştu” (s.107).

Eserde, Katoliklerle Ortodokslar arasındaki rekabetten ve bu rekabette Osmanlı İmparatorluğunun rolünden bahsedilmiş, Avrupa karşısında Osmanlı tebaası olarak Rumların kazandığı önem belirtilmiştir. Ayrıca Patrikhanenin devlet karşısında gitgide yeni imtiyazlar elde ettiği üzerinde de durulmuştur. Bu yönleriyle eserde, Anadolu ve Balkanlardaki ekonomik ve sosyal dönüşümün yansımaları anlatılmakta, Müslümanların ve Hristiyanların bu dönüşümden ne şekilde etkilendiği ortaya konmaktadır. Osmanlı idaresinde kentlerdeki ve kırsal bölgelerdeki dini dönüşümden bahsedilirken, Müslüman-Hristiyan nüfus oranındaki değişime dikkat çekilmektedir. Merkez-taşra ilişkisi çerçevesinde İslam kuralları karşısında Hristiyanların devlet içerisindeki yeri, manastır ve kilise vakıfları üzerinden de açıklanmaya çalışılmıştır.

Eserin son bölümünde, Osmanlı toplumu içerisinde ve özellikle devlet yönetiminde söz sahibi olan Rumlardan bahsedilmiştir. Batı Avrupa'da ve özellikle İtalya'da felsefe, ilahiyat, matematik ve fizik alanlarında eğitim gören ve birçoğu rahip olan Rumlar ile beraber Osmanlı İmparatorluğunda yeni entelektüel girişimler başladığı belirtilmiştir. Bu girişimler, eserde bir Yunan aydınlanması olarak değerlendirilmiş ve Yunan isyanına giden süreçte bu akımın gelişimi ele alınmıştır. Yazarın Yunan aydınlanmasını tanımladığı aşğıdaki sözleri, tarihi süreç içerisinde, Osmanlı toplumunda Rumların yeri hakkında bilgi veren önemli bir tespittir.

“Yunan aydınlanması imparatorluğa yabancılaşmanın ya da imparatorlukta marjinalleşmenin sonucu olarak anlaşılmamalıdır. Aydınlanma, kendi işiyle meşgul olabilecek kadar yerini sağlama bağladığını hisseden bir cemaatin özgüvenini yansıtır” (s. 268).

Yazar eserin genelinde, Osmanlı toplumunda Rumlar konusu ile ilgili yapılan çalışmalarını eski ve yeni olarak sınıflandırmakta ve bu tarihi bakış açılarını sorgulamaktadır. Bu konudaki değişimi olumlu olarak nitelendirmekte ve bunu yeni çalışmalardan alıntılar yaparak açıklamaya çalışmaktadır. Böylece eserde bir yeni kuşak-eski kuşak ayrımı da görülmektedir. Yazar eserini oluştururken, çoğunun Yunanca eserler olduğu geniş bir kaynakçadan yararlanmışır. Kaynakçada arşiv belgeleri yer almamakla birlikte, yararlanılan eserlerin çoğunun arşiv kaynaklarının ışığında kaleme alınmış eserler olduğu anlaşılmaktadır.

Eser, Osmanlı toplumunun bir parçası olan Rumlar ile devlet arasındaki ilişkilere yeni bir yorum getirmektedir. Eser, tarafsızlıktan uzak olduğu izlenimini veren bir tarzda yazılmışır. İçerdiği bilgi ve yorumlara ek olarak, eserin bu özellikleri ile de Osmanlı toplumunda Rumlar konusu ile ilgilenenler için faydalı olacağı düşünülmektedir.